Anatol Eremia

HIDRONIMIA BAZINULUI HIDROGRAFIC AL MĂRII NEGRE

Acum patru-cinci milioane de ani, Depresiunea Getică era acoperită de apele mărilor Badeniană, Sarmaţiană, Meoţiană şi Ponţiană. În perioada Cuaternară, aproximativ două-trei milioane de ani în urmă, apele marine au început să se retragă spre sud-est, către actuala cuvetă a Mării Negre. Răsar din adâncul apelor munţii Carpaţi şi podişurile colinare precarpatice, îşi conturează cursurile viitoarele fluvii, râuri şi râuleţe, se formează treptat relieful şi clima regiunii. Apar primele grupuri de oameni primitivi în acest spaţiu geografic [1, p. 23].

Marea Neagră are vârsta acelor vremuri îndepărtate, ulterior, peste secole şi milenii, stabilindu-şi limitele litoralului în cuprinsul marin cunoscut astăzi. Documentar numele ei apare menţionat de abia în secolul al VIII-lea î.Hr. Atestările din secolul al VII-lea î. Hr. şi de mai târziu sunt destul de frecvente. Numele ei iniţial, fixat în izvoarele istorice, este cel dat de greci – *Pontos Axenos*, tălmăcit de autorii antici prin „neospitalieră, primejdioasă; rea". Unii cercetători susţin că persanii ar fi numit-o *Ahşaena* „întunecoasă, neagră" şi aceasta nu pentru culoarea apei, ci pentru condiţiile de navigaţie pe mare extrem de dificile. Din cauza valurilor mari, provocate de puternicele vânturi nordice, în apele mării adesea îşi găseau pieirea corăbiile cuceritorilor străini şi cele ale neguţătorilor, luntrele pescarilor. Afară de aceasta, un mare pericol îl reprezentau triburile localnicilor, care se războiau între ele, dar mai ales cu cei ce invadau pământurile nord-pontice, atât pe mare, cât şi pe uscat. Aceeaşi semnificaţie o avea, după unele opinii, şi denumirea scitică a mării – *Tama* [A. I. Sobolevski, vezi 2, p. 467-468].

Sunt cunoscute şi alte versiuni etimologice. Potrivit unor tradiţii onimice orientale, marea a fost denumită *Karadeniz*, pornindu-se de la noţiunile „negru" şi „mare". Prin *Kara* „negru" erau desemnate teritoriile (ţările, oraşele, cetăţile) necunoscute sau străine, necucerite încă, nesupuse. Să se compare denumirile Moldovei şi Ţării Româneşti din izvoarele orientale medievale: *Kara Bogdan* (*Carabogdania* – „Ţara lui Bogdan voievod") şi *Kara Vlah (Iflak)* (*Caravlahia* – „Ţara vlahilor"). După cucerirea şi supunerea lor, acestea erau denumite de acum prin termenul *ak* „alb", adică „cunoscut", „supus", „ospitalier". De aici denumirea oraşului-cetate *Kara Kerman* „cetatea neagră", devenită apoi *Ak Kerman* „cetatea albă". La unele popoare orientale *kara* mai avea semnificaţia „de nord, nordic", iar *ak* „de sud, sudic" [2, p. 468].

Aproximativ acelaşi lucru s-a întâmplat şi cu denumirea Mării Negre de mai târziu. Prin sec. VIII-VII î.Hr., după ce grecii reuşesc să pună stăpânire pe ţărmurile mării şi să întemeieze aici mai multe oraşe (Apolonia, Tomis, Istria, Tyras, Olbia, Hersones,

BDD-A6699 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:18 UTC)

Feodosia, Panticapaion, Trapezund (azi Trabzon), Sinope (azi Sinop) ş.a.), ei schimbă denumirea mării din *Pontos Axenos* „mare neprimitoare, neospitalieră" în *Pontos Euxenos* „mare primitoare, ospitalieră".

Istoricul bizantin Eustatius (sec. XII), bazându-se pe izvoarele mai vechi, explică astfel denumirile greceşti: „Pontul Euxin, care odinioară pentru greci nu era navigabil, iar marea se numea *Axinus*, adică „neospitalieră", a fost numit *Euxinus*, schimbându-i-se astfel numele printr-un eufemism. „Se numea *Axinus*... fie pentru că nu avea insule, unde corăbiile să-şi găsească refugiu, fie pentru că locuitorii sciți de acolo, oameni barbari şi fără de legături cu alte neamuri, îi sacrificau pe cei străini... Unii spun că Hercule a cutreierat acele locuri şi l-a schimbat pe *Axinus* în *Euxinus*. Alții atribuie acest lucru ionienilor, care au întemeiat mai multe cetăți pe țărmurile mării" [1, p. 27].

Potrivit legendelor antice, grecii ar fi schimbat denumirea mării în sens bun (pozitiv), pentru a obține bunăvoința şi îndurarea divinității marine ca să-i ferească de primejdii şi nenorociri. În operele scriitorilor antici, denumirea mării este frecvent menționată, aceasta fie în legătură cu descrierea istorico-geografică a regiunilor din apropiere, fie cu ocazia unor călătorii în largul Pontului. Mai de fiecare dată, în aceste lucrări, autorii încearcă să explice proveniența denumirii mării, pornind de la condițiile grele de navigație şi de la ostilitatea triburilor de pe țărm.

Istoricul şi geograful grec Herodot (484-425 î.Hr.) descrie litoralul de vest şi de nord-vest al Pontului Euxin, precum şi zona hidrografică a Istrului (Dunării Inferioare), vorbind în amănunte despre viața şi obiceiurile băştinaşilor geto-daci. Polibiu (203-129 î.Hr.) se referă la pericolul pentru navigație pe care îl prezintă cordoanele litorale de nisip din nordul Mării Negre. Strabon (63 î.Hr. – 19 d.Hr.), care a descris pentru prima dată granițele Daciei, relatează despre aceleaşi cordoane de nisip şi despre tendința de îndulcire a apei marine prin revărsarea în mare a numeroaselor fluvii şi râuri [1, p. 25].

Geograful roman Pomponius Mela (sec. I î.Hr.) explică denumirea mării prin următoarele caracteristici ale sale: este puțin adâncă, mai ales în partea de nord, din care cauză are valuri mari „clocotitoare"; vânturile nordice o fac „furtunoasă"; adesea este acoperită de ceață şi neguri; nu dispune de țărmuri liniştite, din care pricină are puține porturi; cruzimea locuitorilor de țărm i-a înspăimântat şi i-a îndepărtat pentru multă vreme pe navigatori şi pe negustori, din care cauză marea a fost numită de la început *Axenus* „Neospitalieră", şi doar mai târziu, când localnicii şi-au mai îmblânzit puțin năravul, făcând posibilă acostarea țărmurilor, i s-a dat numele *Euxinus* „Ospitalieră".

Claudios Ptolemeu (90-168 d.Hr.) a stabilit pentru prima dată coordonatele geografice ale Mării Negre, după sistemul de latitudini şi longitudini, pe care le-a fixat apoi într-o hartă. Informații prețioase asupra Pontului Euxin ne oferă istoricii, geografii şi scriitorii de mai târziu: Claudius Aelianus (sf. sec. II – încep. sec. III), Marino Sanndo (sec. XIV), Pierre Duval (sec. XVII), Dimitrie Cantemir (sec. XVII) ş.a. (Pentru aceste şi alte informații asupra obiectului hidrografic şi a hidronimului *Marea Neagră* a se vedea sursele bibliografice cu nr. 3 şi 4).

Zamfir Arbore remarcă în dicționarul său geografic: „Malul Mării Negre dinspre Basarabia e aplecat şi format din bănci de nisip; şi, pentru că pe Marea Neagră

BDD-A6699 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:18 UTC)

nu există fluxuri şi refluxuri, nisipurile de pe mal rămân în aceeaşi stare, neinfluenţate de valurile apei... Grecii credeau că ţările care se aflau pe malul acestei mări, dinspre nord, sunt cufundate în vecinicul întuneric. Din cauza acestor legende, marea poartă numele de „axenos", care, mai târziu, după ce grecii au explorat şi au cunoscut ţărmurile dinspre nord ale mării, ea s-a numit „euxenos" [5, p. 135-139].

În documentele şi scrierile noastre vechi pentru Marea Neagră erau folosite denumirile: *Pont, Pontul Euxin, Marea Pontului* şi, bineînţeles, *Marea Neagră.* Aceasta din urmă este utilizată în mod obişnuit astăzi, celelalte fiind considerate de factură livrească. În vorbirea populară şi în creaţia orală românească marea este numită simplu *Mare*, precum şi *Apa cea Mare, Marea cea Mare şi Marea Neagră.*

În limbile europene actuale marea e cunoscută cu denumirile: neogr. *Maure Thalassa*, engl. *Back Sea,* it. *Mer Nero*, fr. *Mer Noire*, germ. *Schwarzes Meer*, tc. *Karadeniz*, rus. *Ciornoe more*, bg. *Cerno more*, ucr. *Ciorne more*. În idiomurile respective, numele mării reprezintă traduceri ale aceleiaşi noţiuni „marea neagră".

Sursele acvatice din cuprinsul bazinului hidrografic al Mării Negre poartă astăzi nume de diferită origine. Principalele râuri din această zonă sunt Cogâlnic, Sărata, Hagider, Alcalia. Acestea izvorăsc pe teritoriul Republicii Moldova şi se varsă în Marea Neagră prin nişte lacuri-limane de pe teritoriul Ucrainei (reg. Odesa).

Cogâlnic. Izvorăşte la nord de s. Ciuciuleni (rn. Hânceşti), curge pe teritoriul raioanelor Hânceşti, Cimişlia, Basarabeasca (Republica Moldova), Tarutino, Arţiz, Sărata, Tatarbunar (Ucraina) şi se varsă în lacul Sasâc (Cunduc) la sud-vest de or. Tatarbunar. Are lungimea de 243 km, suprafaţa bazinului de 3910 km^2. Lăţimea medie a văii este de 5 km. Afluenţii râului: Galbena, Casim, Schinoasa (cu Schinoşica), Ceaga (cu Saca, Frumuşica, Volcia), Celighider (pe stânga). Afară de aceştia, pe teritoriul republicii, râul acumulează apele mai multor pâraie: Valea Lacului, Fâneţul, Rătundul, Chilumul, Valea Albinei, Geaparul, Hârtopul, Valea Pădurii, Bularga (pe dreapta), Vişina, Şuiereni, Irieşti, Fantalul, Valea Odăii, Lata, Valea Gradiştei (pe stânga). Pe valea Cogâlnicului, în raioanele Hânceşti, Cimişlia şi Basarabeasca, sunt situate localităţile: Ciuciuleni, Drăguşeni, Dahnovici, Stolniceni, Logăneşti, or. Hânceşti, Bozieni, Valea Perjei, Ecaterinovca, or. Cimişlia, Bogdanovca Veche, Sadaclia, Carabetovca, Iordanovca, Abaclia, or. Basarabeasca. Menţiunile documentare ale denumirii râului datează din anii 1528, 1616, 1706 (6, vol. IV, p. 519 ş.a.). Hidronimul a fost explicat prin termenul turcic *kaganlîk / kaganlik* „locul (teritoriul) cahanatului", denumire transplantată la noi din orientul turanic (probabil de cumani sau de tătarii mongoli) [7, p. 86; 8, p. 200-201].

Sărata. Izvorăşte la sud-vest de or. Căuşeni, curge pe teritoriul raioanelor Căuşeni, Ştefan-Vodă (Republica Moldova), Sărata, Tatarbunar (Ucraina) şi se varsă în lacul Sasâc (Cunduc) lângă s. Trapovca. Direcţia: N→S. Lungimea – 120 km, suprafaţa bazinului –1250 km^2. Acumulează apele de pe văile din preajmă: Acsuru, Valea Perjului, Săiţi (pe dreapta), Brezoaia, Sărăţica, Copceac, Bebei, Gealair, Curudere (pe stânga). Pe valea râului Sărata, în rn. Ştefan-Vodă, este situat satul Brezoaia. Numele râului figurează pe hărţile topografice din sec. XVIII-XIX. Semnificaţia lui de origine este „râu pe valea sărăturilor" (*sărătură* „teren cu soluri bogate în săruri minerale solubile", „loc mlăştinos").

BDD-A6699 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:18 UTC)

Hagider. Îşi ia începutul de pe câteva văi din apropierea s. Slobozia (rn. Ştefan-Vodă), curge spre sud, pe teritoriul Ucrainei, şi se varsă în lacul Hagider lângă s. Uspenskoe (rn. Tatarbunar). Lungimea – 95 km, suprafaţa bazinului – 894 km^2. Acumulează apele de pe văile de obârşie Ivancea şi Selişte, iar mai la sud de pe văile Ciumac, Valea Moşneagului (pe dreapta) şi Izvoare, Valea Caplanilor (pe stânga). Este notat pe hărţile din sec. XVIII-XIX. Etimologia hidronimului: tăt. *hagi* „pelerin", *dere* „vale", denumirea însemnând la origine „valea pelerinului (a hagiului)".

Alcalia. Izvorăşte de pe câteva văi situate între satele Caplani şi Crocmaz (rn. Ştefan-Vodă), curge spre sud pe teritoriul raionului Belgorod-Dnestrovski (Ucraina) şi se varsă în lacul Burnas la nord-est de s. Tuzla (rn. Tatarbunar). Lungimea – 67 km, suprafaţa bazinului – 653 km^2. Văile de obârşie ale râului se numesc *Valea Armaşului* şi *Răpciuza*. Râul figurează pe hărţile topografice din sec. XVIII-XIX. Poate fi dedus din adjectivul turcic *alkali* „sălciu", „leşios, searbăd", „sărat-amărui", calitate prin care se disting apele râurilor de stepă, lacurile sărate alimentate cu apă din Marea Neagră.

Pe teritoriul dintre Prut şi Nistru există şi multe lacuri naturale şi antropice. Lacurile naturale, după locul lor de formare, se împart în lacuri de câmpie, de luncă şi de ţărm. Dintre lacurile de câmpie s-au păstrat foarte puţine, ele aflându-se situate în rare locuri, pe şesul văilor largi şi întinse ca cele de la gurile râurilor Bâc şi Cuciurgan. Astfel de lacuri se găsesc şi în sudul Basarabiei (reg. Odesa, Ucraina): Catlabug, Sofian, Chitai.

Mai numeroase au fost lacurile de luncă, de pe cursurile inferioare ale Prutului şi Nistrului, care însă au fost secate în mare parte prin anii '60-'70 ai secolului al XX-lea, în scopul obţinerii de noi terenuri agricole. Din salba lacustră de odinioară drept reminiscenţe ne-au rămas lacurile mai mari: Beleu, Rotundu, Dracile (din lunca Prutului), Iezerul, Tudora (de pe valea Nistrului), precum şi multe lăcuşoare şi iezere de pe aceleaşi văi. Numele lacurilor dispărute le-au preluat ulterior terenurile agricole apărute în locul lor. Bălţile reprezintă un alt tip de bazine acvatice naturale. Ele s-au format pe locul unor depresiuni sau în vechile albii de râuri din luncile Prutului şi Nistrului.

Lacurile de ţărm se găsesc la vărsarea râurilor sudice în Marea Neagră, ele fiind despărţite de aceasta prin pragurile de nisip depuse de valurile mării. Pe ţărmul Mării Negre s-au format lacurile Sasâc, Şagan, Alibei ş.a. Apa lor este sărată pentru că sunt alimentate în fond de apele mării.

Cea mai mare sursă acvatică naturală din bazinul Mării Negre este ***Limanul Nistrului***, ale cărui dimensiuni sunt: suprafaţa – 360 km^2 , lungimea – 40 km, lăţimea maximă – 12 km, adâncimea maximă – 2,7 m. Hidronimul reprezintă o creaţie onimică proprie. De dimensiuni considerabile dispune şi lacul ***Sasâc,*** denumit şi *Cunduc*: supr. – 215 km^2 , lung. – 35 km, lăţ. max. – 11 km, ad. max. – 3,3 m. Din cuprinsul hidrografic nord-pontic fac parte şi lacurile: ***Alibei,*** supr. – 101,4 km^2, lung. – 18 km, lăţ. max. – 8 km, ad. max. – 2,5 m; ***Şagan,*** supr. – 78,4 km^2 , lung. – 11 km, lăţ. max. – 10 km, ad. max. – 2,3 m; ***Şabolat* (*Budachi*)**, supr. – 30 km^2 , lung. – 15 km, lăţ. max. – 2,7 km, ad. max. – 2m; ***Burnas,*** supr. – 2,9 km^2 , lung. – 9,6 km, lăţ. max. – 3 km, ad. max. – 1,5 m. Acestea, spre deosebire de *Limanul Nistrului*, poartă denumiri de origine turcică.

BDD-A6699 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:18 UTC)

Bazinele de apă antropice (artificiale: lacurile de acumulare, iazurile) au apărut în număr considerabil în perioada postbelică, ele fiind construite pentru asigurarea cu apă a aşezărilor omeneşti, pentru necesităţile întreprinderilor industriale, pentru irigaţii, pescuit etc. Cele mai mari lacuri de acumulare din sudul teritoriului pruto-nistrean sunt cele de la Comrat şi Congaz. În aceeaşi perioadă au fost construite şi nume-roase iazuri, acestea având drept scop asigurarea cu apă a unor anumite localităţi, pentru irigaţii, pescuit etc.

Din cele expuse mai sus rezultă că multe dintre râurile nord-pontice, la fel ca şi în cazul râurilor basarabene nord-dunărene, poartă nume de diferită origine. Denumirile turcice, cele mai vechi, au fost preluate de la cumani, iar cele relativ mai noi au rămas de pe urma tătarilor nogaici care, după cum se ştie, au locuit în câmpia Bugeacului timp de peste două secole (sec. XVI-XVIII). Hidronimia de dimensiuni medii şi microhidronimia arealului toponimic nord-pontic este în marea lor majoritate de proveniență românească.

Referinţe bibliografice

1. Leon Picard. *La Mer Noire.* Paris, 1932.
2. В. А. Никонов. *Краткий топонимический словарь*. Moscova, 1966.
3. Ф. Фасмер. *Этимологический словарь русского языка*. Moscova, vol. IV, 1973.
4. Marcu Botzan. *Hidronimia românească sau botezul apelor*. Bucureşti, 2002.
5. Zamfir Arbore. *Dicţionarul geografic al Basarabiei.* Bucureşti, 1904.
6. *Documente privind istoria României (DIR).* Bucureşti, vol. I, 1954 şi urm.
7. О. С. Стрижак. *Назви річок полтавщини.* Kiev, 1963.
8. О. Н. Трубачев. *Названия правобережной Украины.* Moscova, 1968.

Institutul de Filologie
(Chişinău)

BDD-A6699 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:18 UTC)